

U dvobroju 3—4 za g. 1953 objavljen je i jedan prilog iz hrvatske historije: »Senjski uskoci i Venecija do Kiparskog rata« od V. Vinavera. Dosađajna literatura bavi se pretežno kasnijim periodom uskočke borbe. No, kako se međunarodni položaj uskoka izgrađivao u prijašnjem periodu, t. j. do Kiparskog rata, autor se prihvatio obrade upravo tog razdoblja. Izlaganje je podijeljeno u tri dijela: Početak uskočke akcije (1537—47), Teška borba s Venecijom (1548—60) i Vrhunac rata protiv Turaka i Mlečana (1561—68), a ima karakter kronike. Na kraju je autor pokušao dati ocjenu uskočke aktivnosti i zaključuje, da je sa šireg, međunarodnog gledišta njihova borba protiv Mlečana bila nesumnjivo značajnija i od većih posljedica, iako je prije svega vođena protiv Turaka. U izvanredno teškoj borbi Uskoka na dva fronta, kada je trebalo neprijatelju zadavati što jače udarce i nanositi što teže gubitke, autor nalazi opravdanje za njihove postupke, »koji, istrgnuti iz istoriskog okvira izgledaju neugodni«.

Razdoblje prethistorije zastupljeno je prilogom M. Garašanina: »Iz historije Kelta u Srbiji« (1953 3—4), u kojem autor raspravlja o jednoj od najslabije proučenih epoha u prošlosti Srbije.

Prilozi, koji tretiraju problematiku historije arhitekture i likovnih umjetnosti, jesu: I. Zdravković, »Novobrdaska tvrđava« (1953, 3-4) i »Arhitektura Beograda u prvoj polovini XIX. veka« (1954, 3), te O. Bataljević, »Nekoliko portreta članova porodice Zdravković Resavac« (1954, 4).

Časopis redovito donosi u svim brojevima (osim broja posvećenog Prvom srpskom ustanku) rubriku »Kritika i prikazi«, u kojoj su prikazivani ili dani kritički osvrti na brojne radove iz domaće historiografije i na neke inozemne radove. I u rubrici »Beleške« može se naći korisnih podataka o novoizdanim radovima. Br. 4 za g. 1954 donosi u rubrici »Polemika« osvrt B. Pavičevića na pisanje J. Jovanovića, G. Elezovića i R. Dragičevića pod naslovom »Povodom dva broja Istoriskih zapisa«.

Prikazanim godištima, časopis »Istoriski glasnik«, iako organ jednog republičkog historijskog društva daje zamašan prinos jugoslavenskoj historiografiji u cjelini i predstavlja se kao publikacija sa solidnom znanstvenom fizionomijom.

Hrvoje Matković

ZGODOVINSKI ČASOPIS VI-VII, VIII, LJUBLJANA 1952-54.

Iz voluminoznog sveska VI-VII (Kosov zbornik), po sadržaju veoma raznolikog i bogatog, prikazani su u VII. godištu HZ prilozi suradnika iz Zagreba i Beograda, koji se odnose na hrvatsku i srpsku povijest. Radovi slovenskih suradnika, koji dakako čine mnogo pretežniji dio zbornika, nisu tom prilikom — već s obzirom na namjenu pomenutog prikaza — bili obuhvaćeni. Ovdje želimo upozoriti i na te radove, koji ne posvjedočuju samo pravilan put slovenske historiografije u pogledu izbora tematike, nego svojim naučnim metodom i širinom zahvata predstavljaju također važan prinos općoj historiji istočnoalpskog prostora. Mnogi od njih, zadirući u manjoj ili većoj mjeri u područje hrvatske prošlosti, imaju posebno značenje i za nas.

U uvodnom članku »Kosova Zbornika«, pod naslovom »Znanstveno delo Milka Kosa« (str. 9-29), B. Grafenauer daje sažet pregled (s bibliografijom) naučnog rada i djelatnosti ovoga istaknutog historika, koji je ponekim vrijednim prilogom

zadužio također hrvatsku i srpsku historiografiju. Njegova rasprava o Istarskom Razvodu (Rad JAZU 270), na pr., koja sadržava iscrpnu diplomatsku analizu toga znamenitog pravno-povijesnog spomenika hrvatskog naroda, važan je prilog poznavanju Istre od XIII. do XV. stoljeća.

Francuska znanstvena ekspedicija na srednjem Eufratu 1933-38 pronašla je u razvalinama grada Mari kraljevski arhiv od preko 20.000 glinenih pločica. Dosad objavljeni materijal — 452 pisma u 4 sveska — poslužili su svojim dragocjenim podacima kao građa za studiju V. Korošca: »Nekaj pravnozgodovinskih pripomb k doslej objavljenim pismom mesta Mari« (str. 30-70). Autor prikazuje gospodarske i društvene prilike, te unutrašnje uređenje države u Babiloniji za posljednja četiri vladara prije nego što ju je zauzeo Hamurabi, a razmatra i međunarodne odnose u to doba, uspoređujući ih s prilikama u razdoblju čuvenog nalazišta El Amarne.

U prilogu: »Nekaj železnodobnih predmetov iz Ljubljane« (str. 71-77), F. Starè obrađuje nekoliko prethistorijskih predmeta s područja Ljubljane, u arheološkoj literaturi još neobjavljenih, koji doduše u okviru materijalne kulture slovenske prethistorije nisu nikakva rijetkost, ali su za prethistoriju Ljubljane važni po tome, što je na njenom području, između kulture Ljubljanskog barja i antičke Emone, još donedavna bila velika praznina. Predmeti — fibule od bronce odnosno željeza, željezna sjekira, tulasta sjekira s uškom, zavinuti mač i dr. — pripadaju periodu gornjeg Hallstatta i La Tèna.

J. Klemenc osvijetlio je jedan momenat iz druge polovice IV. st., koji se odigrava upravo na našem području, prateći »Teodozijeve pohod protiv Maximusa iz Siscije do Petovija« (str. 78-88). Kad se, naime, Maximus g. 388 dočepao vlasti u Italiji, protjeravši cara Valentinijana II., pa zatim zaposjeo Akvileju, a s njom vjerojatno cijelo alpsko područje sjevero-istočno od Italije (Praetura Italiae et Alpium), pomaknuvši obrambenu liniju na Dravu i Savu uz osiguranje svih važnijih prijelaza, osobito kod Siscije i Petovija, krene istočno-rimski car Teodozije velikom brzinom prema Italiji i zauzme čvrstu Sisciju. Neki su stariji autori mislili, da je on iz Siscije krenuo prema Celeji i da je između Celeje i Emone došlo do odlučne bitke. Autor upozorava na izvore, koji odlučno govore protiv toga mišljenja, na smjer putova, koji vode iz Siscije u Italiju, i na vojničke obzire. On dolazi do zaključka, da je Teodozije, ako nije htio upasti u klopku neprijatelja, morao odabrati put, koji se kod Andautonije odvajao od puta za Emonu dolinom Save i išao prema sjeveru uglavnom dolinom Lonje i Bednje na Dravu. Taj dio puta opisuje veoma detaljno, upirući se ne samo na rimske itinerarije i ostatke ceste, nego i na srednjovjekovne izvore. Poslužio se, uz ostalo, rukopisnom kartom iz 1789 u Gradskom muzeju u Zagrebu i jednom mapom iz 1757 u Arheološkom muzeju u Zagrebu. Iz Ptujca, koji se predao bez borbe, Teodozije je starom vojničkom cestom produžio preko Emone u Italiju. Maximus bude tada u Akvileji od vlastitih vojnika ubijen, a Teodozije postane jedini gospodar Rimskog carstva.

Na području Gojača kod Gorice pronađene su 1949 dvije nekropole s tragovima iz merovinškog doba. Polazeći od datiranja dviju naušnica sa VII. st., J. Kastelic, »Najdbe zgodnjega srednjega veka v Gojačah pri Gorici« (str. 89-109), odbija mogućnost, da bi one pripadale alemanskoj etničkoj skupini, iako su po tipu alemanske. On pretpostavlja, da bi već mogla doći u obzir nova kolonizacija Slovenaca, koji su preuzeli taj tip naušnica, raširen tada po cijeloj Srednjoj Evropi. Uspoređujući nalaz s drugim, dosada poznatim nalazištima u Sloveniji, autor dolazi do suprotnog mišljenja od Koroščeva, koji smatra, da bi ona po svojoj arheološkoj strukturi bila lango-

bardska, pa sva četiri grobna nalazišta — Bled I, Laška Ves pri Celju, Šmarjeta na Dolenjskem i Gojače — pripisuje Slovencima.

G. Čremošnik se ponovo vraća problemu slavenskog porijekla cara Justinijana. U prilogu: »Podlaga trditev o slovanskem poreklu cesarja Justinijana« (str. 110-115), on se pozabavio samim imenom »Upravda«, koje je doista postojalo u Hercegovini u XV. st. i tako moglo da postane podlogom jednog od najzanimljivijih falsifikata svjetske historije. On dokazuje, da se uopće ne radi o Upravdi-Justinu, nego da treba čitati Opravda, što će reći armiger (Ritterknappe), a to je termin iz srednjovjekovnoga viteškog doba, koje je kod nas nestalo s dolaskom Turaka. U dubrovačkim izvorima XV. st. ima ono značenje nadimka, a ne osobnog imena.

U raspravi: »Slovenska pripovedka o ujetem divjem možu« (str. 124-153) I. Grafenauer istražuje prvobitni smisao priče o gorostasnom šumskom »divljem čovjeku«, koga stalno susrećemo u slovenskoj bajci zajedno s »gorskim čovjekom«, patuljastim čuvarom rudnog blaga, uspoređujući sve dosada poznate varijante sa cijelog slovenskog jezičnog područja. On pokazuje, da je ta bajka o mitskom učitelju sirarstva, koga su opili vinom i tako zarobili, poznata svim alpskim narodima, da je veoma stara i da ima svoj korijen u pričama Starog Orijenta.

U kraćem članku: »Konstantin Porfirogenit o Konstantinu Pogonatu« (strana 116-123), G. Ostrogorski je proučavajući jedno, u stvari malo značajno pitanje, koji se je bizantski car nazivao Pogonat, da li Konstantin IV. (668—685) ili njegov otac Konstans II. (641-668), donio nove dokaze o karakteru i strukturi spisa Konstantina Porfirogenita, ukazujući na heterogenost i neslaganje njegovih podataka, kao i mogućnost umetaka iz kasnijih marginalnih bilježaka.

U prilogu: »Iz slovenske toponomastike« (str. 154-158), F. Ramovš objašnjava nekoliko toponima sa slovenskog etničkog područja, među njima i Ljubljane-Lai-bacha. Njemački naziv za Ljubljanu tumači kao kompozitum Laib + ahha, pri čemu ahha znači potok, vodu rijeku, a laib od laibjan = übrig lassen, hinterlassen; dakle, rijeka koja čuva ostatke vode (i u doba suše). Slovensko ime Ljubljane nema nikakve veze s njemačkim: oslanjajući se na imena Ljube u bivšoj srijemskoj županiji i Ljubljani u zagrebačkoj županiji, autor ga tumači kao mjesno ime, dakle »stanovnici Ljube«.

Sve veće zanimanje njemačke nauke za braću Ćirila i Metodija, naročito za spor Metodija s Nijemcima, potaklo je F. Grivca, da se u prilogu: »Prepir o Metodovih ječah« (str. 159-170) ponovo pozabavi s tri pitanja, u kojima se slavisti i historičari dosada nisu mogli složiti. Prvo je, gdje je Metodije bio zarobljen, drugo — gdje je bio suđen, i treće, da li je pri suđenju bio nazočan njemački kralj Ludovik ili moravski knez Svatopluk? O mjestima, u kojima su Metodija držali zatvorena, nije se dosada potanje raspravljalo. Nastojeći da uskladi tok događaja s tekstom »Vita Methodi«, Grivec dolazi do ovih zaključaka: G. 870 krenuo je Metodije u Moravsku, gdje ga je — pošto je Svatopluk priznao njemačkog kralja — zarobio passauski biskup Hermanrik i odveo u Regensburg. Tu je na državnom saboru u prisustvu kralja Ludovika bio osuđen, svrgnut i prognan u Švapsku. Na osnovu pisama pape Ivana VIII. i instrukcija papinskom legatu, pa novijih ispitivanja njemačkih historika, autor je pokušao odrediti one samostane u Švapskoj, u kojima je Metodije bio zatvoren.

B. Grafenauer rješava »Vprašanje konca Kocljeve vlade v spodnji Pano-niji« (str. 171-190), na kojemu se hrvatska i slovenska historiografija razilaze interpretirajući različito vijesti Konstantina Porfirogenita. Autor je podrobnom analizom

dogadaja dokazao neodrživost Šišičeve tvrdnje, da se ustanak, o kojem govori Porfirogenit u 30. glavi, odnosi na hrvatske knezove Domagoja i Branimira, te panonskog kneza Kocelja; jednako tako ne može se održati niti mišljenje Grégoire-a, da te događaje treba staviti u sredinu IX. st. i povezati ih s knezovima Pribinom (=Porin) i Koceljem. Autor daje nove dokaze u prilog mišljenju, koje zastupaju Dümmler i Lj. Hauptmann: da se, naime, radi o ustanku Ljudevita Panonskog protiv Franaka na početku istog stoljeća. Što se tiče Kocelja, njega su Franci odstranili još 874 poradi učestvovanja u protufranačkom pokretu, pa on prema tome nije pao oko 876 na čelu franačke vojske protiv Hrvata, kako tvrdi Šišić.

U blizini gradine Turnišče kod Ptuja nađen je 1950 lonac, koji J. Korošec obrađuje u prilogu »Antropomorfna predstava na dnu slovanskoga lončka iz 9. stoljetja« (str. 191-201). Po obliku, tehnici izradbe, načinu ornamentike i sastavu gline, on ga uvrštava, prema srednjoevropskoj terminologiji, u III. stupanj slavenske keramike, a u okviru cijele nekropole u prvu polovicu IX. stoljeća. Sam lonac, po svojoj ornamentici beznačajan, ide ipak u red najdragocjenijih predmeta nađenih u posljednje vrijeme u Sloveniji, zbog svoje antropomorfne figure na dnu lonca, izvanredno rijetke pojave kod Slavena u ranijim stoljećima. Autor dopušta mogućnost povezanosti s kulturom Martinovke (VII. st.), iako je od nje prostorno i vremenski vrlo udaljena.

U raspravi: »Vprašanje bitke pri Ljubljani v dobi madžarskih napadov« (str. 202-217), V. Melik podvrgava kritici vijesti Simona de Kéze iz kraja XIII. st. i Ugarske kronike iz XIV. st. o tobožnjoj bitki kod Ljubljane u prvoj polovici X. st., gdje su tobože našli smrt meranski vojvoda Godfried i karantanski vojvoda Eberhard, dok se akvilejski patrijarh spasio bijegom. Melik je nakon opće analize izvora pokazao, da te vijesti nisu vjerodostojne, pa su prema tome i sve dedukcije i zaključci onih historičara, koji su ih prihvatili kao autentične, netočni i bez vrijednosti.

U svijetlu općih teorija o postanku srednjovjekovnih gradova, F. Zwitter rješava u raspravi: »K predzgodovini mest in meščanstva na starokarantanskih tleh« (str. 218-245) nekoliko pitanja o razvoju gradova na području stare Karantanije. Autor obrađuje opširno značenje pojedinih izraza u srednjovjekovnim izvorima, ukazujući na labilnost terminologije u toku razvojnog procesa gradskih naselja, a na kraju tumači međusobne pravne i privredne razlike među naseljima Srednjeg vijeka.

Polazeći od podataka srednjovjekovnih briksenskih urbara i kraljevskih diploma XI. st., Lj. Hauptmann prikazuje u prilogu: »Razvoj družabnih razmer v Radovljiškem kotu do krize XV stoletja« (str. 270-284) razvoj društvenih i posjedovnih odnosa na gornjoj Savi, na gotovo čisto slovenskom kolonizacionom području, od XII. st., kada ih možemo pratiti na osnovu veoma brojnih podataka, sve do XV. st., kada su događaji temeljito potresli ekonomikom i društvom Srednje Evrope. Autor je pokazao, da se je Radovljiški kot kroz mnoga stoljeća razvijao neobično skladno i da su se stara seljačka gospodarstva držala, nova nastajala na krčevinama, a koga nije privlačila zemlja, iako je našao posla u Radovljici, ili je išao među fužinare.

Predmetom rasprave: »Nova umetnostnozgodovinska odkritja v Ptuj« (strana 301-329) od E. Cevca je prepozitna crkva u Ptuj, koja je jedan od najznačajnijih umjetničkih spomenika u Sloveniji. To je, ustvari, prvi izvještaj o novim otkrićima u Ptuj iz Srednjeg vijeka, koja nisu obogatila samo slovensku arhitekturu kasne romanike sa samostalnim tipom zapadne empore, nego su također ispunila prazninu u slikarstvu 1. pol. XIII. st. sa svojim izvanredno kvalitetnim freskama, najstarijim

od dosada poznatih, i kao takovim bez primjera u širem kulturno-geografskom prostoru.

Prikupljajući građu za raspravu o vlastelinskim posjedima u okolici Ljubljane, P. Blaznik je naišao na izvjestan broj lokaliteta, koje određuje u prilogu: »Doneski k historični topografiji ljubljanske okolice« (str. 391-397), poglavito na osnovu starih zemljišnih knjiga, urbara, dominikalnih akata i franciscejskoga katastra.

Svoju raspravu: »Zgodovina neposrednih davkov in arestnega postopka v srednjeveški Ljubljani« (str. 417-442), S. Vilfan osniva na podrobnoj analizi najstarijeg privilegija grada Ljubljane iz 1320, upotrebivši pritom mnogo arhivske i objavljene građe kao i literature. Na taj je način prikazao razvoj srednjovjekovnoga poreznog sistema od podavanja u naravi i služnosti do njihova pretvaranja u obli-gatne i fakultativne obaveze plaćanja u novcu tokom XVI. stoljeća.

Poslije II. Svjetskog rata Numizmatički kabinet Narodnog muzeja u Ljubljani uspio je napokon oživjeti zanimanje za numizmatiku, pa je dosada obrađeno sedam numizmatičkih nalaza. U prilogu: »Dve najdbe srednjeveških novcev« (str. 443-472), A. Jeločnik daje jasnu sliku opticaja novca u Kranjskoj na početku XIV. st.

Na temelju urbara iz 1426, F. Gestrin izlaže u raspravi: »Gospodarska in socijalna struktura gornjegrajske posesti...« (str. 473-514) rezultat temeljite analize socijalnih odnosa na gosposštiji benediktinskog samostana u Gornjem Gradu u Savinjskoj dolini.

Na osnovu još nepoznate arhivske građe, M. Verbič tretira u članku: »Idrijski delavec v 16. stoletju« (str. 531-551) problem radništva u Idriji u vrijeme ranog kapitalizma, dosada slabo obrađivan u našoj literaturi.

U raspravi: »Kranjski sodni red za deželna sodišča iz leta 1535« (str. 566-587), J. Žontar razmatra pitanje kodifikacije postojećeg prava, konkretno sudskog reda za zemaljske sudove, kad su se nakon kratkoga gospodarskog procvata slovenskih zemalja potkraj XV. i početkom XVI. st. privilegirani društveni slojevi morali boriti protiv novih sila, koje su pokušale potkopati njihov položaj.

Pod naslovom: »Namestitev Felicijana Trubarja v Ljubljani« (str. 588-595), M. Rupel je objavio i komentirao nekoliko pisama, koje je Primož Trubar izmijenio s kranjskim staležima, u želji da mu sin Felicijan dobije mjesto propovjednika u Ljubljani. Pisma su važna za poznavanje ličnosti Felicijana Trubara, ali sadrže također podatke za bolje poznavanje privatnog života samog Primoža i slovenske reformacije uopće.

L. M. Golia, »Razvoj cestnega omrežja na Kranjskem in Primorskem v 16. in 17. stoletju« (str. 612-618), proučava općenite uredbe o uzdržavanju cesta u austrijskim, pa prema tome i slovenskim pokrajinama, a uz to opisuje, kako su se podizale nove te uzdržavale i popravljale stare ceste u spomenuto doba.

Radničkim nastambama čuvenoga željezarskog naselja u Kropi na prijelazu iz XVIII. u XIX. st. bavi se F. Baš u prilogu: »Iz zgodovine hiže v Kropi« (strana 619-649), prikazujući socijalni položaj željezara kao i način njihova života prije nego što je moderna industrija uništila stari željezarski obrt.

U članku: »Kajžarstvo v Logaškem gospostvu« (str. 650-662), I. Vojc obrađuje jedan problem, kojemu se tek u posljednje vrijeme obraća veća pažnja, a ima veliko značenje za proučavanje razvoja strukture seoskog stanovništva. Kajžari su najniži sloj na selu, koji u urbarima dolazi pod imenom »Untersass«. Naseljeni su na općinskom zemljištu, u početku imaju samo »kajžu« (= bajta), a postepeno stječu i zemlju. No kako ih ona ne može prehraniti, jer se uglavnom sastoji od ledina, travnjaka

i vrtova, zanimaju se obrtom, prevoze tovar na putu Ljubljana-Trst, ili rade za dnevnicu. N su vezani uz zemlju kao seljaci i lako ih možemo nazvati seoskim proletarijatom.

J. Š o r n, »Začetki suknarne kranjskih deželnih stanov« (str. 663-685), daje najprije pregled dosada objavljene literature o najstarijoj manufakturi u Kranjskoj u XVIII. st., a zatim razvija svoju tezu, prema kojoj je osnivanje suknarstva proizašlo iz obaveze pokrajinskih staleža da pribave graničarskim regimentama u Hrvatskoj, senjskoj i ogulinskoj, određene količine sukna. Razmatra također prilike, u kojima su nastali prvi počeci manufakture, njezino novčano poslovanje i upravu, te na kraju položaj radnika.

J. P o l e c piše o »Uvedbi občin na Kranjskem 1. 1849/50.« (str. 686-732). Zamisao o formiranju upravnih općina javlja se već u 2. pol. XVIII. st., u vrijeme prosvijećenog apsolutizma ali tada još nisu postojali realni uvjeti za njezino ostvarenje. Tek pojava Napoleonove Ilirije i uvođenje francuske uprave pridonijeli su stvaranju modernog političko-upravnog sistema. Kada je napokon općinsko uređenje uvedeno u Kranjskoj 1849/50, ideje i principi, što ih je iznijela revolucija g. 1848, tvorile su podlogu općinskog sistema ne samo u Austriji, nego još i u Jugoslaviji. Odgovarajući na pitanje, da li nove općine treba da budu velikog ili malog opsega, značajan članak Miroslava Vilhara, koji je izašao u zagrebačkom dnevniku »Südslavische Zeitung«, dao je službenim krugovima poticaj za oblikovanje većih političko-upravnih jedinica.

Dva se priloga odnose na najnoviju prošlost slovenskog naroda iz vremena II. Svjetskog rata. To su radovi M. Mikuža i F. Škerla. M. M i k u ž postavlja pitanje: »Ali je Narodnoosvobodilna borba preprečila priključitev Štajerske in Gorenjske k Nemškemu Rajhu?« (str. 733-767). Za vrijeme NOB-e mislilo se, da su Gorenjska i Štajerska bile priključene Njemačkom Rajhu de iure et de facto. Međutim Hitler je protegnuo zakone Rajha na još nepriključene zemlje. Autor je na primjerima dokazao da je takva praksa postojala i drugdje i da se pravna gledišta nacional-socialističkih pravnika ne mogu uskladiti s opće priznatim pravnim normama. Ali je slovenska nacionalna svijest spriječila Hitlerove nakane, ona je usprkos pritisku sve više jačala i na kraju prerasla u pravu revoluciju, koja je spriječila stvarnu inkorporaciju slovenskih zemalja Njemačkom Rajhu.

F. Š k e r l prikazuje »Nacističke deportacije Slovencev v letu 1941.« (strana 768-797). Nacistička Njemačka pokušala je da nasilnom germanizacijom slovenskih zemalja, osobito Štajerske, iskorijeni slovenski živalj. U tu svrhu trebale su poslužiti i deportacije, za koje su izrađeni podrobni planovi. Autor izlaže metode raseljavanja i teškoće, s kojima su se okupatorske vlasti pritom sukobile, zatim uvjete, u kojima su pripreme i samo raseljavanje izvršeni.

G. 1944. pao je njemački avion na zgradu sveučilišne knjižnice i tom prilikom uništio oko 50.000 knjiga i kartoteke. M. P i v e c - S t e l è opisuje »Obnovu čitalnice Narodne (in univerzitetske) knjižnice« (str. 798-801) do njezinoga ponovnog otvaranja u veljači 1947.

Na kraju, F. Š k e r l daje prilog diskusiji o metodi historije umjetnosti, pod naslovom: »Umetnostna zgodovina — zgodovinska stroka« (str. 802-819). Prateći razvojni put slovenske povijesti umjetnosti, konstatira, da se ona oslanjala na principe i koncepcije bečke škole, te da je do kraja II. Svjetskog rata u svojoj biti bila idealistička nauka. U času opće preorijentacije u pravcu historijskog materijalizma, nije ni ona mogla izbjeći krizi. Međutim se potreba za revizijom koncepcija i metoda osjeća u cijelom svijetu. Autor smatra, da historija umjetnosti treba da obogati nauku

egzaktim konstatacijama, a ne filozofskim spekulacijama. Ona i dalje treba da ostane povezana s historijskim metodama, ali da se usto koristi rezultatima srodnih disciplina i da postane kompleksna nauka, koja će se zasnivati na nauci o umjetnosti.

VIII. godište ZČ donosi na prvom mjestu raspravu J. Korošca: »Arheološki sledovi slovanske naselitve na Balkanu« (str. 7-28). Pitanje prodiranja i naseljavanja Slavena u Panonskoj nizini i na Balkanskom poluotoku rješavano je dosada samo na osnovu pisanih izvora. Arheologija nije dosada mnogo ili nije gotovo ništa pridonijela njegovu rješavanju. Autor želi, da dosadašnja istraživanja nadopuni s materijalom arheoloških nalaza, iako su ti nalazi vrlo skromni. Arheološki materijal dijeli on u tri skupine: u prvu ubraja predmete, koji su nađeni pojedinačno ili u vezi s martinovskom skupinom; u drugu idu ostaci martinovske skupine, kao što su Čadavica. Biskupija i tesalske figure, a u treću stariji elementi avarsko-slavenske skupine iz 2. pol. VI. i VII. stoljeća. Nosioci martinovske skupine, Anti, a možda i Hrvati, došli su — misli autor — nešto prije nego što je došao glavni val nosilaca avarsko-slavenske skupine. Autor razmatra nadalje pitanje odnosa martinovske kulturne skupine prema avarsko-slavenskoj (keszthelyskoj), niz spornih i nedovoljno jasnih pitanja u pogledu klasifikacije pojedinih nalaza, a u vezi s rezultatima, do kojih su u posljednje doba došli Ribakov, Werner, Eimer, Alföldi i dr.

S. Vilfan obrađuje jedan problem s područja metrologije ili nauke o mjerama — područja, koje je kod nas još gotovo netaknuto. U raspravi: »Prispevki k zgodovini mer na Slovenskem s posebnim ozirom na ljubljansko mero« (str. 27-36) želi da na osnovu još neobjavljenog izvornog materijala pruži orijentaciju za poznavanje mjera u Kranjskoj od XVI. do XIX. st. s namjerom da potakne i olakša dalje istraživanje u tom pravcu. Autor daje prilično zatvorenu i cjelovitu, a u pojedinostima veoma egzaktnu sliku stanja mjera na području Slovenije.

U prilogu: »Starejši mlinci za papir na Slovenskem« (str. 87-117) J. Šorn opisuje najprije same mlinove za proizvodnju papira od XVI. do XIX. st. i omogućava uvid u visinu proizvodnje, zatim opisuje filigrane, koje je mogao naći na papiru proizvedenom u Sloveniji, pa materijalne uvjete proizvodnje, kao i vrste papira, te sam postupak fabrikacije, a na kraju i radne uvjete ljudi zaposlenih u proizvodnji papira.

Pod naslovom: »Pomen dela Franca Kosa v razvoju slovenskega zgodovinskega« (str. 118-124) otisnut je referat B. Grafenauera, održan na članskom sastanku Zgodovinskog društva prilikom obljetnice stogodišnjice rođenja Franca Kosa, osnivača slovenske naučne historiografije, izdavača »Gradiva za zgodovino Slovencev v srednjem veku« i borca za novu, slovensku koncepciju slovenske historiografije.

J. Šašel izražava sumnju u ispravnost lokalizacije »Upellae — Vitanje« (str. 125-130) i donosi dokaze za novu lokalizaciju: Upellae = Velenje.

I. Grafenauer priopćuje novi prilog svojoj raspravi iz »Kosova Zbornika« o »Slovenskih pripovedkah o ujetem divjem možu« (str. 130-133), dodavši joj tirolsku bajku o Salvanelu.

Svojim prilogom: »O papeških pismih knezu Kocelju« (str. 134—138) F. Grivec upotpunjuje raspravu L. Santifallera: »Ueber die Titel in den Adressen der Papstskunden bis zum Ende des 11. Jahrhunderts« u »Kosovu zborniku«, zadržavajući se na dva veoma rijetka naslova, koja su Hadrijan II. i Ivan VIII. upotrebljavali oslovljavajući kneza Kocelja odnosno biskupa Metodija (»vir prudentissimus« za Kocelja, dok Metodija naziva »svojim sinom«). S njihovom pomoću objašnjava dva teška mjesta u tim pismima.

U daljnjem prilogu: »Še o Metodovih ječah« (str. 139-143) Grivec se osvrće na tvrdnje profesora Zieglera (München), koji odlučno odbija autorove dokaze iznesene u »Kosovu zborniku« o pitanju Metodijeva sukoba s bavarskim svećenstvom.

U prilogu: »A. Linhart kot okrožni šolski nadzornik« (str. 143-154) V. Schmidt prikazuje Linharta, jednog od najprosvjećenijih ljudi u Sloveniji u 2. pol. XVIII. st., koji je stekao ne malih zasluga za buđenje narodne svijesti, u svojstvu školskog inspektora.

U vezi sa studijom Jul. Marx-a (1948), J. Žontar donosi neke nove momente iz života i rada »Dr. Tomaža Dolinarja (1760-1839)« (str. 155-157), znamenitoga slovenskog pravnika i univerzitetskog profesora u Beču.

Pod naslovom: »Autobiografski spisi J. Trdine kao izvor za hrvatsku povijest« (str. 157-168) J. Šidak upozorava na vrijednost spisa istaknutoga slovenskog književnika Janeza Trdine, bivšeg profesora riječke gimnazije, među kojima se osobito ističu »Bahovi huzarji in Iliri«. Njegovi spisi sadrže mnoga dragocjena zapažanja i podatke za poznavanje prilika u Hrvatskoj od 1853 do 1867, i historičar im mora obratiti punu pozornost. Autor se, osim toga, pozabavio pitanjem Trdinova umirovljenja i na osnovu arhivskog materijala iz Državnog arhiva u Zagrebu dokazao, da je to umirovljenje bilo posljedica njegova radikalnog stanovišta u promijenjenim političkim prilikama poslije 1861, a ne — kako to on sam tvrdi u svojim zapisima još 1863 — kao posljedica političkog proganjanja od strane tadašnjeg direktora gimnazije Antuna Mažuranića.

U rubrici »Problemi za diskusiju«, a u vezi s člankom, što ga je objavio R. Bičanić u »Kosovu zborniku«, Fr. Zwitter formulira svoje kritičke primjedbe na postavljenu temu: »Gospodarska zgodovina kot znanost« (str. 169-173). Protivno mišljenju Bičanića, Zwitter, osim različitih opaski, odbija tvrdnju, da bi ekonomska historija bila ekonomska znanost, a ne historijska u užem smislu riječi, i da ekonomski historik mora stoga biti prije svega ekonomist; jednako tako ne slaže se kao historik sa zastarjelim shvaćanjem, da je historija u užem smislu riječi »deskriptivna znanost«. U svakom historijskom djelu — ističe on — mora biti spojena sposobnost kritičkog rada na izvorima sa sposobnošću stvaranja sinteze, a na području ekonomske historije treba da rade i historici i ekonomisti.

Na kraju, Lj. Hauptmann daje »Popravek« — zapravo odgovor B. Grafenaueru — na njegovu ocjenu svoga članka o »Hrvatskom praplemstvu«, pobijajući neke njegove navode, na što Grafenauer odmah replicira (str. 173-176).

U rubrici »In memoriam« donesena su četiri nekrologa: F. Ramovšu, profesoru za slovenski jezik na Filozofskom fakultetu u Ljubljani i predsjedniku Slovenske akademije (umro 1952); austrijskom historiku Alfonsu Dopsch-u (umro 1953), važnom za proučavanje slovenskih zemalja, naročito u starije doba; Dragutinu Lončaru, poznatom historiku i političaru (umro 1954), i Josipu Mravljaku, lokalnom historiku štajerskog dijela dravske doline. Uz posljednja dva nekrologa dodata je bibliografija djela pokojnika.

Slijede još uobičajene rubrike: »Zborovanja in društveno življenje« (str. 195-211), »Ocene« (str. 212-323), te »Poročila o časopisih« (str. 324-352), a na kraju daje F. Škerl »Bibliografiju o Narodnoosvobodilnem boju Slovencev 1951-1953« (strana 353-428). Među ocijenjenim djelima nalaze se: Historija naroda Jugoslavije I (J. Kastelic i G. Čremošnik); G. Ostrogorski, Pronija (J. Žontar); G. Stadtmüller, Geschichte Südosteuropas (B. Grafenauer); T. Čubelić i M. Milostić, Pregled historije NOB-e Jugoslavije (M. Mikuš); B. Grafenauer, Ustoličevanje koroških vojvod in država karantanskih Slovencev (M. Kos).

Krešimir Nemeth

H I S T O R I J S K I
Z B O R N I K

GODINA X.

1957.

BROJ 1—4

Redakcioni odbor:

OLEG MANDIĆ
JAKŠA RAVLIĆ
JAROSLAV ŠIDAK

Glavni i odgovorni urednik:

JAROSLAV ŠIDAK

IZDAJE
POVIJESNO DRUŠTVO HRVATSKE
ZAGREB